

Wioleta Magdalena Bakalarczyk

Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego

wioleta.bakalarczyk@ip.olsztyn.pl • <https://orcid.org/0000-0003-3397-9705>

Obchody pięćset pięćdziesiątej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w województwie warmińsko- -mazurskim w 2023 roku

Celebration of the five hundred and fiftieth anniversary of the birth
of Nicolaus Copernicus in the Warmian-Masurian province in 2023

Feier zum fünfhundertfünfzigsten Geburtstags von Nikolaus Kopernikus
in der Woiwodschaft Ermland-Masuren im Jahre 2023

Słowa kluczowe: Mikołaj Kopernik, rocznica urodzin, astronom, Olsztyn, wydarzenia

Keywords: Nicolaus Copernicus, birthday anniversary, astronomer, Olsztyn, events

Schlüsselwörter: Nicolaus Copernicus, Geburtstagsjubiläum, Astronom, Olsztyn,
Veranstaltungen

Rok 2023 obfitował w podniosłe wydarzenia związane z okrągłą rocznicą – 550. urodzin i 480. śmierci genialnego i znanego na całym świecie Mikołaja Kopernika. Dzisiaj znając chronologię życia i działalność astronoma, należy powiedzieć, że nie tylko „wstrzymał słońce, ruszył ziemię...”¹, ale trzeba nadmienić, że był to prawdziwy człowiek renesansu, który posiadał wykształcenie i wiedzę z innych dziedzin nauki nie związanych z odkrywaniem wszechświata. Bo przecież zajmował się nie tylko astronomią, w której dokonał wielkiego odkrycia, ale też

¹ E. Sternik, *Popularny dwuwiersz o Koperniku i jego zapomniany autor*, „Notatki Płockie. Kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 1973, nr 2(71), s. 34–35.

był: lekarzem, prawnikiem, archiwistą, matematykiem, ekonomistą i kartografem². Mikołaj Kopernik był bardzo mocno związany z Warmią (spędził tutaj większą część swojego życia bo aż 40 lat) stąd też w województwie warmińsko-mazurskim odbyło się wiele uroczystości związanych z personą wielkiego astronoma. Przy tej okazji warto wspomnieć, że w 1973 roku kiedy to obchodzono 500. rocznicę urodzin Kopernika w ówczesnym województwie olsztyńskim także przygotowano się z rozmachem do celebrowania tego zacnego jubileuszu³.

W bieżącym roku we wszelkie wydarzenia, które towarzyszyły rocznicy urodzin astronoma postanowiły zaangażować się nie tylko instytucje świeckie, ale równolegle swoje działania prowadziła Diecezja Warmińska⁴. Władze kościoła katolickiego zdecydowały, że konferencje naukowo-popularyzatorskie odbywać się będą we Fromborku⁵. W tym roku kalendarium wydarzeń we Fromborku przedstawiało się następująco:

Data wydarzenia	Wydarzenie
19 II 2023 r.	Inauguracja 550. rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika
13–14 IV 2023 r.	Ogólnopolska sesja naukowa profesorów i wykładowców historii Kościoła: „Kościół w czasach Mikołaja Kopernika”
18–19 V 2023 r.	Sesja naukowa: „Kanonik Mikołaj Kopernik – członek warmińskiej kapituły katedralnej”
20 V 2023 r.	Światowa premiera musicalu „Kopernik”
21 V 2023 r.	480. rocznica śmierci i publikacji „O obrotach...” Europejska Noc Muzeów”
13 VI 2023 r.	Sesja plenarna konferencji episkopatu Polski.
Lipiec–sierpień	56. Międzynarodowy Festiwal Organowy
sierpień	IV Festiwal Nauki i Sztuki „Copernicus Open”
16 IX 2023 r.	Europejskie Dni Dziedzictwa
14–15 XII 2023 r.	I Kongres biskupa Łukasza Watzenrode

Źródło: Tabela własna opracowana na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej <https://kopernik-frombork.pl> (dostęp: 18.12.2023 r.).

² Dzisiaj można byłoby Mikołaja Kopernika określić jako naukowca interdyscyplinarnego.

³ Zob. R. Gross, R. Tomkiewicz, *Obchody pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w województwie olsztyńskim w 1973 roku*, Olsztyn 2023.

⁴ W 1973 roku we Fromborku także odbywały się obchody urodzin Mikołaja Kopernika, ale ciekawym faktem jest, że w tamtym czasie w skład komitetu organizacyjnego ze strony episkopatu wchodził: ks. kard. Stefan Wyszyński czy ks. kard. Karol Wojtyła (przyszły papież Jan Paweł II). Konferencja przypadła na dzień 17.06.1973 i miała charakter międzynarodowy – zaproszono gości z Austrii, Jugosławii i Włoch. Podczas tego wydarzenia swój referat o życiu i działalności Mikołaja Kopernika wygłosił ks. bp dr Jan Obląk – zob. R. Torchalski, *Obchody rocznicy kopernikowskiej*, „Kwartalnik historii nauki i techniki” 1973, nr 18/4, s. 764.

⁵ Nie jest to przypadkowe miejsce gdyż Mikołaj Kopernik obserwując niebo w tym mieście dokonał swojego przełomowego odkrycia, ale też miał okazję 5/6 IX 1522 roku „obserwować całkowite zaćmienie księżyca”, a następnie dnia 27 IX 1522 roku „dokonał pomiaru odległości zenitalnej (paralaksy) Księżyca” – zob. J. Sikorski, *Mikołaj Kopernik na Warmii. Chronologia życia i działalności*, Olsztyn 2023, s. 139–140.

W pozostałe działania popularyzatorsko-edukacyjne włączyły się placówki kulturalno-edukacyjne tj.: Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Muzeum Warmii i Mazur, Olsztyńskie Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne, Biblioteki Miejskie i Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie oraz Uniwersytet Warmińsko-Mazurski. Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego podjął się zorganizowania różnych inicjatyw, które były bezpośrednio związane z celebrowaniem urodzin Mikołaja Kopernika. Z początkiem roku w murach Domu Polskiego prezentowana była wystawa pt. „Śladami Mikołaja Kopernika”. Na 26 planszach zwiedzający mogli obejrzeć miasta warmińskie, w których dawniej przebywał astronom oraz pokrótce dowiedzieć się jaką działalność prowadził podczas gdy zamieszkiwał w poszczególnych miejscowościach. Wystawa powstała z inicjatywy Stowarzyszenia „Dom Warmiński”, Fundacji Inicjatyw Społecznych ALNA, Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Olsztynie, Instytutu Północnego im. W. Kętrzyńskiego w Olsztynie, Stowarzyszenia Gmin „Polskie Zamki Gotyckie” i Oranżerii Kultury w Lidzbarku Warmińskim. Wsparcie finansowe zapewnił Samorząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego. Ekspozycja była prezentowana dla odwiedzających w Instytucie Północnym im. W. Kętrzyńskiego od stycznia do marca 2023 roku, a następnie można było ją zobaczyć w Zespole Szkół Elektronicznych i Telekomunikacyjnych w Olsztynie. Goście i prelegenci Światowego Kongresu Kopernikańskiego, mieli możliwość obejrzenia jej w czerwcu bieżącego roku.

Po zakończeniu wystawy „Śladami Mikołaja Kopernika” została zorganizowana ekspozycja pt. „Kopernik 1973”, którą w całości przygotował pracownik Instytutu Północnego Artur Sobiela i można było ją zobaczyć w Domu Polskim. Poświęconą była w całości wydawnictwom na temat Mikołaja Kopernika, które ukazały się w 1973 roku w związku z obchodami 500. rocznicy urodzin astronoma. Publikacje, które zostały wykorzystane do stworzenia ekspozycji znajdują się w bibliotece Instytutu Północnego. Pozycje, które zostały zaprezentowane zwiedzającym to m.in.: Kopernik Mikołaj, *Dzieła wszystkie*, t. 1 (Rękopis dzieła Mikołaja Kopernika O obrotach Facsimile), Warszawa–Kraków 1972, „Kopernik na Warmii” praca zbiorowa pod red. Janusza Jasińskiego, Bohdana Koziello-Poklewskiego i Jerzego Sikorskiego wydana przez Stację Naukową Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) i Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego w 1973 roku, „Regesta Copernicana” Mariana Biskupa, „Rewolucja Kopernikańska” Włodzimierza Zonna, katalog znaczków kopernikańskich z całego świata wydany w Londynie, „Kopernik jako Niemiec” wydany w Monachium, a także szereg innych serii naukowych i katalogów, które z okazji urodzin Kopernika zostały wydane w roku 1973 i znajdują się w bibliotece Instytutu Północnego. Ekspozycję można było zobaczyć od 3 kwietnia do końca maja 2023 roku.

Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego wspólnie z Instytutem Północny zainicjowało cykl spotkań pt. „Colloquia Copernicana”⁶, które rozpoczęły się 2 czerwca, a swój finał miały 7 grudnia 2023 roku. Były to wykłady podczas, których wypowiadali się naukowcy badający życie i działalność Mikołaja Kopernika, ale też zajmujący się historią regionalną dotyczącą terenów Warmii w epoce nowożytnej. Pierwszy wykład odbył się 2 czerwca w Olsztynie: prof. dr hab. Janusz Małek wygłosił referat pt. „Losy «De revolutionibus orbium coelestium»”, prof. dr hab. Stanisław Roszak, który zaprezentował temat pt. „Mikołaj Kopernik w kręgu naszej pamięci” oraz były dyrektor Muzeum Warmii i Mazur Janusz Cygański, który opowiedział o „Olsztyńskich pomnikach Mikołaja Kopernika”. Podczas wykładu można było także zobaczyć wystawę pt. „Mikołaj Kopernik na walorach filatelistycznych” przygotowaną przez Kazimierza Wośka. Następne spotkanie w ramach wyżej wymienionego cyklu miało miejsce 13 czerwca i odbyło się w Lidzbarku Warmińskim w Domu Kultury. Wykłady wygłosili: prof. dr hab. Stanisław Achremczyk – „Warmia w czasach Kopernika”, dr Jerzy Sikorski – „Mikołaj Kopernik w Wilnie” i ks. dr hab. Marek Jodkowski – „Kopernikańskie tradycje na Warmii w XIX w.” Uczestnicy konferencji po zakończeniu obrad obejrzeliby wystawę znaczków.

Przedostatnia sesja referatów odbyła się w Braniewie 5 października w Braniewskim Centrum Kultury im. Tadeusza Kopacza. Uczestnicy mieli okazję wysłuchać następujących prelegentów: ks. kan. dr. Zbigniewa Czernika – „Wzgórze Katedralne we Fromborku miejscem pochówków biskupów warmińskich”, dr. Jerzego Sikorskiego – „Poszukiwanie grobu Mikołaja Kopernika”, dr Emilii Figury-Osełkowskiej – „Wojciecha Kętrzyńskiego słowo o Mikołaju Koperniku” i prof. dr hab. Stanisława Achremczyka – „Braniewo w czasach Mikołaja Kopernika”. Podsumowanie „Colloquia Copernicana” miało miejsce w Instytucie Północnym im. Wojciecha Kętrzyńskiego i odbyło się 7 grudnia 2023 roku. Dyrektor Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego dr Jerzy Kiełbik przybliżył zebranych gościom „Wydarzenia roku kopernikowskiego na Warmii i Mazurach”, a prof. dr hab. Stanisław Achremczyk opowiedział „O Stanisławie Flisie i książce Kopernik jako lekarz”. Spotkaniu towarzyszyła wystawa pt. „Warmia Mikołaja Kopernika”.

W dniach 21–24 czerwca odbywał się w Olsztynie Światowy Kongres Kopernikański. Zorganizowany został przez Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski oraz Instytut Nauki Polskiej Akademii Nauk. Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego

⁶ W 1973 r. w rocznicę obchodów pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika toruńskie środowisko naukowe zorganizowali w dniach 7–12 IX Kongres Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki, który nazwano mianem „Colloquia Copernicana”. Podczas tego spotkania odbyły się trzy sesje naukowe: „Astronomia Kopernika na tle epoki” i dwie, które dotyczyły teorii Mikołaja Kopernika i jej wpływu na „rozwój nauk o przyrodzie i człowieku” – zob. *Informator o obchodach 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika w 1973 roku*, Toruń 1973, s. 5.

był partnerem wydarzeń, które miały miejsce w Olsztynie. Dyrektor Instytutu Północnego dr Jerzy Kiełbik oraz prof. dr hab. Stanisław Achremczyk podczas Światowego Kongresu Kopernikańskiego wzięli czynny udział w obradach. W sekcji biograficznej pt. „Mikołaj Kopernik – życie i działalność”, która odbywała się 22 czerwca dyrektor Instytutu Północnego wygłosił referat pt. „Olsztyn w czasach Mikołaja Kopernika”, natomiast prof. dr hab. S. Achremczyk w dniu zamykającym obrady opowiedział zgromadzonym gościom o „Warmii w czasach Mikołaja Kopernika”. Przez pracowników Instytutu Północnego został także przygotowany poster naukowy pt. „Kopernik – Per aspera ad astra”, który można było oglądać w dniach 21-24 czerwca w Centrum Konferencyjnym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.

Podczas konferencji naukowej pt. „Urodziny a życie aktywne. Jak Olsztyn i Toruń o Kopernika się spierają”, którą w ostatnich dniach września zorganizowało Muzeum Warmii i Mazur wespół z Instytutem Północnym uczestnicy mogli zapoznać się ze stanowiskiem naukowców, którzy badają zagadnienia dotyczące Mikołaja Kopernika po 1945 roku. Swój referat pt. „Postać Mikołaja Kopernika w polskiej polityce historycznej po 1945 r.” wygłosił dr hab. Ryszard Tomkiewicz pracownik działu naukowego Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Ostatnie wystąpienia miały miejsce pod koniec roku, prelegentką była dr Emilia Figura-Osełkowska z działu naukowego Instytutu Północnego, która została zaproszona 13 grudnia 2023 roku do Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej i opowiedziała o Warmii jako domie Mikołaja Kopernika⁷. W ramach spotkań w Domu Pomocy Społecznej Laurentius 14 grudnia 2023 dr Emilia Figura-Osełkowska zaprezentowała referat pt. „Mikołaj Kopernik w Olsztynie”.

Oprócz działań *stricte* naukowych Instytut Północny organizował przedsięwzięcia, które promowały rok kopernikański w kulturze i edukacji. W maju w Bazylice św. Jakuba w Olsztynie odbył się koncert „Nicolao Copernico Dedicatum” wykonany przez Polski Chór Kameralny z Gdańska, a głównym organizatorem i inicjatorem wydarzenia był Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Uczestnicy koncertu usłyszeli repertuar skomponowany przez wykonawców, który muzycznie odzwierciedlał Mikołaja Kopernika⁸.

Zorganizowane zostały lekcje dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Miały one na celu przybliżenie młodzieży postaci astronoma. Prelekcje przeprowadzone

⁷ Temat wystąpienia to: „Warmia domem Mikołaja Kopernika”.

⁸ „W 550. rocznicę urodzin (i 480. rocznicę śmierci) chcemy zorganizować cykl koncertów upamiętniający tego wielkiego uczonego. Postać Kopernika nie kojarzy się być może bezpośrednio z muzyką, wszyscy, którzy chcą go upamiętnić, decydują się na różnorakie wystawy, odczyty. Ale odkrycia naukowe Kopernika wzięły początek w jego fascynacji światem, uniwersum. Oprócz tego, że umiał opisać swe odkrycia w sposób matematyczny, musiał wszystko to przeżywać. I chcemy przez ten projekt pokazać Kopernika jako nie tylko naukowca, ale człowieka wrażliwego na piękno wszechświata”. Tak opisują swój projekt wykonawcy. <https://www.polskichorkameralny.pl/pl/component/gridbox/koncerty/n-2-2-2?Itemid=0> (dostęp: 18.12.2023 r.)

przez (pracownika Instytutu Północnego Wioletę Bakalarczyk) pt. „Wstrzymał Słońce ruszył Ziemię. 550 rocznica urodzin Mikołaja Kopernika” odbyły się w: Zespole Szkolno-Przedszkolnym w Biesalu oraz w Szkole Podstawowej nr 30 im. Marii Zientary-Malewskiej w Olsztynie. Ponadto w „Domu Polskim” została przeprowadzona prelekcja dla uczniów z Zespołu Szkół Ekonomiczno-Handlowych w Olsztynie.

W rocznicę urodzin wybitnego astronoma została wydana przez Instytut Północny monografia z okazji „Roku Kopernika”, autorstwa dr Jerzego Sikorskiego pt. „Mikołaj Kopernik na Warmii. Kalendarium życia i działalności”. Miała swoją promocję 31 maja 2023 roku, podczas spotkania z autorem. Jest to książka, która w całości skupia się na życiu i działalności Mikołaja Kopernika na Warmii. Owe Kalendarium wydawane było przez Komunikaty Mazursko-Warmińskie w 1966 r. w numerach 2–4 i w 1967 roku w numerze 1–2. Natomiast w 1968 roku Kalendarium wydała Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) w formie monografii, którą autor uzupełnił o nowe informacje. W tamtym czasie publikacja była przygotowana na potrzeby obchodów 500-lecia urodzin Mikołaja Kopernika⁹. Dzisiaj mamy reedycję tego przełomowego dzieła z okazji 550-tych urodzin astronoma, autor podjął się dodania nowych wyników badań i uzupełnień, które odnoszą się do pobytu Kopernika na Warmii. Monografia została wydana przez Instytut Północny im. Wojciecha Kętrzyńskiego oraz Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego i powstała dzięki dofinansowaniu Samorządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

W bieżącym roku została wydana książka pt. „Obchody pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w województwie olsztyńskim w 1973 roku” autorstwa dwóch znakomitych historyków dr. hab. Ryszarda Tomkiewicza (Instytut Północny im. W. Kętrzyńskiego) i dr. hab. Radosława Grossa (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski). Opracowanie jest poszerzoną wersją artykułu Ryszarda Tomkiewicza, który ukazał się w Komunikatach Mazursko-Warmińskich w 2013 roku¹⁰. Autorzy w nowym wydaniu zaktualizowali oraz dopełnili nowymi informacjami dotychczasowe treści. Książka została wydana przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski. Spotkanie autorskie miało miejsce w Instytucie Historii UWM dnia 24 października 2023 roku. Podczas spotkania promocję miała książka dr hab. Izabeli Lewandowskiej i Iwony Józwiak pt. „Szkoly kopernikańskie w województwie warmińsko-mazurskim”.

Oddzielne wydarzenia związane z „Rokiem Kopernikańskim” prowadziło Muzeum Warmii i Mazur. Zdecydowana większość odbywała się w oddziałach Muzeum w Olsztynie i w Lidzbarku Warmińskim. Zorganizowane przez Muzeum Warmii i Mazur spotkania, wystawy i konferencje naukowe przedstawiały się następująco:

⁹ „Gdy w połowie lat 60. XX w. podejmowałem ten sam temat miałem na widoku zbliżającą się rocznicę 500-lecia urodzin astronoma w 1973 roku i związane z nią rosnące zainteresowanie zarówno badaczy, jak i popularyzatorów tej postaci” – zob. J. Sikorski, op. cit., s. 7.

¹⁰ R. Tomkiewicz, *Obchody pięćsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika w województwie olsztyńskim*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” 2013, nr 3, s. 533–572.

Data i miejsce wydarzenia	Temat
21 I 2023, Zamek w Olsztynie	„Inscenizacja obrony Olsztyna 1521 r.”
19 II 2023, Zamek w Olsztynie	„Olsztyniak mimo woli czyli M. Kopernik w grodzie nad Łyną” – prelekcje Michała Kulpy
19–25 II 2023, Lidzbark Warmiński	„Tydzień z Kopernikiem w Lidzbarku Warmińskim”
23 III 2023, Zamek w Olsztynie	„Copernici tempus et studium czas i praca Kopernika”
21 III 2023, Zamek w Olsztynie	„Dzień równonocy wiosennej” – prelekcja dla dzieci w wieku przedszkolnym o Mikołaju Koperniku
12 IV 2023, Zamek w Olsztynie	„Na cześć Kopernika – Jan Matejko” (wykład)
20 IV 2023, Zamek w Olsztynie	Debata w ramach Światowego Kongresu Kopernikańskiego – „Miłości Mikołaja Kopernika”
20 V 2023, Zamek w Olsztynie	Noc Muzeów „Na obrotach z Mikołajem Kopernikiem”
3 VI 2023, Lidzbark Warmiński	„Przyjazd Mikołaja Kopernika do Lidzbarka Warmińskiego”
6, 20 VII 2023, Zamek w Olsztynie	„Wakacyjne czwartki z Mikołajem Kopernikiem”
2 IX 2023, Zamek w Olsztynie	„Przyjazd Mikołaja Kopernika do Olsztyna”
28 IX 2023, Zamek w Olsztynie	„Urodziny a życie aktywne. Jak Olsztyn i Toruń o Kopernika się spierają” – konferencja naukowa
15 XI 2023, Zamek w Olsztynie	„Wieczór z historią: Impresje kopernikowskie” – koncert

Źródło: Tabela opracowana na podstawie informacji zawartych na stronie internetowej: <https://muzeum.olsztyn.pl/Rok-Mikolaja-Kopernika/29933-4.html> (dostęp: 9.01.2024 r.).

Wszystkie działania podjęte z okazji urodzin Mikołaja Kopernika przez instytucje kultury i ośrodki naukowe miały na celu zainicjować szerszą debatę związaną z postacią astronoma. Ponadto szereg wydarzeń przygotowano specjalnie dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych, żeby uświadomić dzieciom i młodzieży jak ważną postacią był astronom, który spędził większą część życia na Warmii. Podsumowując należy zaznaczyć, że zaangażowanie placówek naukowych i kulturalnych nie tylko na poziomie lokalnym, ale też ogólnokrajowe w roku 2023 w rocznicę urodzin Kopernika było na bardzo wysokim poziomie.